

Egyes igeneves szerkezetek használata a magyar krónika 11–12. századi szövegegységeiben

KRISTÓ GYULA 1994-BEN fogalmazta meg azt a tézisét, miszerint a 14. századi krónikakompozíció 997 és 1152 közötti eseményeket elbeszélő része a 13. század elején, egy újabb átszerkesztést követően, egységes megfogalmazást és szövegezést nyert.¹ A szegedi professzor a krónika szövegének Anonymus *Gesta Hungarorum*ával való összehasonlítása után vont le megállapítását, miután tíz témában talált hasonlóságot a két textus között. Végül lexikai és frazeológiai vizsgálatai során arra jutott, hogy Anonymus kortársaként a 13. század elején, francia területen művelődött személy saját nézetei szerint egységesítette a már meglévő krónikaszöveget, azaz a 11. század utolsó harmadában keletkezett ősgesztát, és annak 12. századi különböző folytatásait. Ezzel a megállapítással megnyugtatóan nem sikerült lezárnia a krónikával és folytatásaival, valamint a szerzők számával kapcsolatos több mint száz éve zajló vitát. Kielégítő választ, ami adott esetben megerősíti, illetve megcáfolja Kristó tézisét, vélhetően a nyelvtani szerkezetek vizsgálata szolgáltathat majd. A latin nyelvtani szerkezetek elemzését két főnévi igeneves szerkezettel, az *accusativus cum infinitivo*val és a *nominativus cum infinitivo*val kezdem. Mindkét szerkezet esetében meg kell vizsgálni, hogy a klasszikus latin nyelvben és a középkori latinban hogyan használták ezeket, mennyiben módosult használatuk az évszázadok során.

Az *accusativus cum infinitivo* és a *nominativus cum infinitivo* szerkezetek bemutatása

Mindenekelőtt azonban röviden ismertetem az *accusativus cum infinitivo*t és a *nominativus cum infinitivo*t. A latin nyelv alanyi vagy tárgyi mellékmondatok rövidítésére érzékelést, mondást, tudást, gondolást és szándékot kifejező igék után *infinitivusos* szerkezetet használ. Az *accusativus cum infinitivos* szerkezet három elemből áll: vezérigéből (*verbum regens*), ami a fent említett igék csoportjába sorolható, *accusativus*ból, ami a mellékmondat alanyának felel meg, és *infinitivus*ból áll, ami a mellékmondat állítmánya. A szerkezet

¹ Kristó Gyula: *A történeti irodalom Magyarországon a kezdetektől 1241-ig*. Budapest, 1994.

magyarra mellékmondatall fordítható. Álljon itt egy jól ismert példa: *video patrem meum venire* (látom, hogy jön az apám), amiben a vezériga a látást kifejező *video*, a mellékmondat alanya (*patrem meum*) *accusativus*-ban áll, a mellékmondat állítmánya (*venire*) pedig *infinitivus*-ban. Itt kell megjegyeznünk, hogy nem csak egyidejű cselekvést fejezhetünk ki ezzel a szerkezettel. Attól függően, hogy a mellékmondat cselekménye a vezériga idejéhez képest előbb vagy később zajlott le, beszélhetünk elő-, illetve utóidejűségről. Ezeknek az időviszonyoknak a kifejezésére a latin nyelvnek különféle *infinitivus*-ai vannak, amelyek lehetnek aktívák vagy passzívák, akciójukat tekintve pedig *imperfectumok*, *perfectumok* vagy *instansok*.

A *nominativus cum infinitivo* személyes passzívumban álló, érzékelést, mondást, gondolást, szándékot kifejező igékkel fordulhat elő. Ilyenkor a vezériga alanya és a *nominativus cum infinitivo*-val rövidített kijelentő alanyi mellékmondat alanya azonos, van kitett alany, ami valóban alanyesetben áll. Erre a szerkezetre példaként álljon itt a krónika vizsgált szövegrészéből a következő: *qui uxorem de Ruthenia dicitur accepisse* (87.21).² Ebben az esetben a passzív *praesens imperfectum*-ban álló *dico* ige a vezérigénk (azt mondják), a mellékmondat alanya az alanyesetben álló *qui* (aki) vonatkozó névmás, a mellékmondat állítmánya pedig az *accepisse* (kapott), ami *infinitivus perfectus activi*. Jól megfigyelhető ebben az esetben a vezériga és az *infinitivus* egymáshoz való időviszonya: „azt mondják: az Órosz államból kapott feleséget”.

Középkori használatuk

A középlatin nyelvhasználat jellegzetes vonása,³ miszerint *accusativus cum infinitivo* helyett kötőszóval (*quod, quia, ut, quoniam, quomodo* és hasonlóak) bevezetett mellékmondatot alkalmaznak, már a császárkori latin nyelvben kimutatható. Az a tény, hogy a késő antikvitás korában az *accusativus cum infinitivo* veszített a kötőszóval bevezetett mellékmondatall szembeni jelentőségéből, a bibliai görög nyelv hatásával függ össze. A görög *οτι* kötőszónak okhatározói jelentése is volt, hasonlóan, mint a latin *quod*-nak és *quianak*. A kötőszóval bevezetett mellékmondat használata fokozatosan teret hódított, elsősorban a keresztény szerzők körében, mivel a bibliai szövegekben való előfordulásuk egyfajta tekintélyt kölcsönözött ezeknek. Ez a használat azonban nem szorította ki teljesen az *accusativus cum infinitiv*-ot.

A középkori auctorok, mivel nem léteztek szigorú nyelvtani szabályok, szabadon választhattak a kétféle megoldás közül. A használat eldöntésében fontos szerepet játszott, hogy milyen típusú szöveget akartak írni. Szent Ágoston például prédikációinak népies hangvételéhez az élőbeszédhez közelebb álló mellékmondati használatot választotta.

² SRH I. 344.

³ Peter Stotz: *Handbuch zur lateinischen Sprache des Mittelalters*. IV. Formenlehre. Syntax und Stilistik. München, 1998. 393–396.

Míg Tertullianus és Ciprián az *accusativus cum infinitiv*ot részesítették előnyben műveikben, kivételt csak a Bibliából vett idézetek esetén tettek. Számított a stílusideál is, de ez minden szerző esetében mást jelentett.

Kutatások kimutatták, hogy a 9–12. század közötti középkori latin nyelvű szövegekben háromszor-hétszer olyan gyakran használták az *accusativus cum infinitiv*ot, mint a kötőszóval bevezetett mellékmondatot. Egyes auktorok (például Reims-i Gerbert) a klasszikus nyelvhasználat iránti vonzalomból az *accusativus cum infinitiv*ot részesítették előnyben. A 12. században általánossá vált az a tendencia, hogy az *accusativus cum infinitiv*ot többre tartották, viszont ez inkább mintautánzásnak tekinthető, nem tudatos nyelvtani használatnak. A középkori szerzőknek nem volt könnyű dolguk, hiszen az antik grammatikusok nem kanonizálták ezt a szabályt, hasonlóan számos más nyelvtani előírás-hoz. A 12. századot követően a használat aránya eltolódott a mellékmondatok javára, köszönhetően a skolasztikus gondolkodás gyakorlatiasabb nyelvhasználatának (*dicendum, quod; notandum, quod*). Így válhat fontos mutatóvá az *accusativus cum infinitiv*o szerkezet és mellékmondatok egymáshoz viszonyított használatának aránya egy szöveg keletkezése kérdésének tisztázásához, illetve azt is megmutatja, hogy egy szerző hogyan viszonyult az antik nyelvi normákhoz. Most azt vizsgáljuk meg, hogy milyen kötőszavakkal vezették be a mellékmondatokat.

Quod és eo quod

Az *accusativus cum infinitiv*o egyik alternatívája volt, mint láthattuk tehát, az érzékelést, mondást, szándékot kifejező igék után a *quod*dal bevezetett mellékmondat, amelyet a császárkorban használtak a leggyakrabban.⁴ Szent Ágoston és Szent Jeromos is a *quod*ot részesítették előnyben. Átmenetileg azonban megerősödött a *quia* használata, majd ismét a *quod* került előtérbe. Ez annak volt köszönhető, hogy a *quod* sokkal univerzálisabb jelentéssel bírt, sokkal hosszabb ideje volt jelen, illetve nem volt markáns karakterjegye. Az idők folyamán fokozatosan vált általános értékű kötőszóvá. A *quod*nak nem volt állandósult jelentése, sokszor pontosítottak rajta: *propterea quod* (mivel), *ob hoc quod* (emiatt, hogy), *eo quod* (mert).

Quia

Az érzékelést és szándékot kifejező igék után állhat, használata nem volt magas irodalmi értékű.⁵ Szent Ágoston például 23:1 arányban használta a *quod*ot a *quia*val szemben a *De Civitate Dei*ben, viszont a néphez közelebb álló beszédeiben ez az arány 2:5. A késő

⁴ Uo. 396–397.

⁵ Uo. 397–398.

latinban a *quia* használata gyakoribbá vált (Egeria *Itinerariuma*, *Vitae Patrum*, Szent Benedek regulája). A *quia* használata stílusmintáktól függött, ezen minták egyike a bibliai stílus utánzása. Bizonyos középkori szövegekben egyáltalán nem találkozhatunk vele. A késő középkorban általános tendencia volt, hogy a *quia* a skolasztikus tudósok szövegeiben nem fordult elő, a népies hangvételű narratív szövegekben viszont megjelent a *quod* mellett.

Quoniam

A császárkori latinban az okozati jelentést hordozó *quia*val és *quod*dal azonos értékű.⁶ Szent Máté evangéliumának első fejezeteiben gyakran találkozhatunk *quoniam*mal a *scire/videre/dicere* igék mellett. A középkorban, noha olykor alkalmazták a *quoniam*mot, nem volt olyan gyakori, mint a *quod* és a *quia*, sőt vannak olyan latin szövegek, amelyekben egyáltalán nem fordul elő. Általában a szerzők azt a stilisztikai szempontot követték, hogy bibliai idézet estében meghagyták szövegeikben a *quoniam*mot.

Ut, quomodo, qualiter

A késő antikvitás korában olykor az érzékelést és a szándékot kifejező igék után megjelent az *ut* kötőszó, és funkcióban osztozott a *quod*dal.⁷ Szemben a vulgáris *quod*dal, *quia*val, az irodalmi *ut* hiperurbánus karakterrel rendelkezett, a műveltebb rétegek nyelvhasználatának jellemzője volt. Olyan igék után, amelyek a klasszikus szabályok szerint *accusativus cum infinitivo*val járnának, találkozunk *uttal* bevezetett mellékmondatokkal, például oklevelekben, valamint a kora középkori uralkodói levelekben.

A késő antik és a keresztény szövegekben alkalomadtán a *quomodo* is előfordult, mint kijelentő mellékmondatok bevezetője. A *quomodo* használata az indirekt kérdő mondatokból ered. Ezeknek a *Vetus Latina*ban, azaz a Jeromos előtti bibliafordításban, jól képviselt a megjelenése. Egyébként úgy tűnik, hogy a középkorban a *quomodo* szerepe csökkent. A *qualiter* fokozatosan átvette az *ut* szerepét, nem csak az összehasonlító, hanem a célzatos *utra* vonatkozóan is. Érzékelést és mondást kifejező igékhez is hozzákapcsolódik. *Promulgatio*-formulákban gyakran megtalálható. Nem ritka a kora középkorban az „arról, hogy” jelentése.

Az eddigieket összefoglalva úgy tűnik, hogy a középkorban – bár elterjedt a kötőszavas mellékmondatok használata – teljesen mégsem tudta kiszorítani az *accusativus cum infinitivo*t. Ahogy láthattuk, a 9–12. században keletkezett szövegek szerzői inkább a klasszikus szerkesztést preferálták, változást a skolasztikus gondolkodás hozott. A kö-

⁶ Uo. 398–399.

⁷ Uo. 399–401.

tőszavak közül a *quod* sokkal gyakrabban jelent meg a középkori szövegekben, mint a *quia*, egyetemes jelentésű kötőszóvá vált. Említést kell még tennünk arról, hogy már a késő antikvitásban, főképp a *Vetus Latina* hatására, a korai keresztény művekben gyakran jöttek létre kevert szerkezetek: kötőszavas mellékmondatok felvezetése *infinivitusszal*, mellékmondatok betoldása. A többszörösen egymástól függő konstrukciók főleg a reneszánsz idején váltak népszerűvé.

Magyarországi középlatin szövegek vizsgálata

A magyarországi középlatin szövegek vizsgálatai közel hasonló eredményeket hoztak. Körmendi Tamás Szent István király Nagyobb legendájának nyelvezetét elemezte. Az *accusativus cum infinitivo* szerkezetet a kijelentő alanyi és tárgyi mellékmondatokkal együtt tárgyalta. A Nagyobb legenda harmincegy *accusativus cum infinitivo* szerkezetet tartalmaz és a legendaszerző csupán két esetben élt a mellékmondati szerkesztéssel. Ennek a két kijelentő tárgyi mellékmondatnak a kötőszava egyik esetben a *quod*, másik esetben pedig a *quoniam*.⁸ Ez egyértelműen azt mutatja, hogy a szerző saját korának gyakorlata helyett végig a klasszikus normákat tartotta szem előtt kijelentő tárgyi alárendeléseinek kialakításakor.⁹ Érdekes, és a 11. század latinságára nem jellemző jelenség, hogy a legenda szövege látványosan ragaszkodik a klasszikus nyelvtani előírásokhoz és idegenkedik a középkorias mellékmondati szerkesztéstől.¹⁰ A szöveg ugyanakkor nem tartalmaz *nominativus cum infinitivot*.¹¹

Somogyi Szilvia a 14. századi krónikakompozíció Anjou-kori folytatását (181–211. fejezet) vizsgálta. Az *accusativus cum infinitivo* valamivel gyakrabban használt nyelvtani szerkezet a tartalmilag elkülönülő 181–191. fejezetekben, mint a 192–211. fejezetekben. Az első tíz fejezetben nyolcszor fordul elő, minden alkalommal egyidejű formában. Jellegzetes, hogy több esetben *participium imperfectum activitól* függ a szerkezet,¹² ami érdekessé teszi a tényt, mivel az Árpád-kori krónikarészben is gyakran előforduló jelenségről van szó.

Egy esetben a *posse* képezi a szerkezet *infinitivus* részét, amihez egy véghatározóul szolgáló újabb *infinitivus* kapcsolódik (190. 482.: *videns se nichil posse proficere*).¹³ Az Anjou-kori folytatásban egyetlen alkalommal sem mutatható ki, hogy az író a mondat tömörítésére szolgáló szerkezetet mellékmondatl helyettesítette volna. Hasonlóképpen Szent István Nagyobb legendájához, ez a tény szintén azt bizonyítja, hogy a szerző hűsé-

⁸ Körmendi Tamás: Szent István király Nagyobb legendájának nyelvezete. *Fons*, 10 (2003) 95.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo. 117.

¹¹ Uo. 87.

¹² Somogyi Szilvia: A XIV. századi krónikakompozíció Anjou-kori folytatásának nyelvezete: a budai minorita krónika latin nyelve. *Fons*, 8 (2011) 229.

¹³ Uo. 230.

ges volt a klasszikus grammatikai normákhoz. A *nominativus cum infinitiv*ról Somogyi Szilvia tanulmánya nem tesz említést.

Mészáros Ede a középkori magyar latinságról és Anonymusról írt értekezésében az *accusativus cum infinitivo*, illetve a kötőszavas mellékmondatok használatáról megállapította, hogy Anonymus sokszor használt az *accusativus cum infinitivo* helyett tárgyi mellékmondatot, amelyet *quod*, *quia* és *ut* kapcsolt a vezérigéhez.¹⁴ Ezzel szemben többször előfordult, hogy a kötőszót egyszerűen elhagyta a névtelen jegyző. Mészáros azon állításával, miszerint „ezt a mondatrövidítőt (tudniillik az *accusativus cum infinitiv*ot) különben már a vulgáris latin nyelv is halálra ítélte”,¹⁵ a fentebbiek ismeretében nem érthetünk egyet, hiszen láthattuk, hogy bár egy időben a kötőszóval indított tárgyi mellékmondatok száma megemelkedett, az *accusativus cum infinitivo* sohasem tűnt el, sőt középkori magyarországi latin szövegekben az eddigi vizsgálatok éppen az *accusativus cum infinitivo* fölényét mutatták ki.

Az Árpád-kori krónikarészben előforduló használatuk

A könnyebb áttekintés érdekében a 64–166. fejezeteket a következőféleképpen osztottam fel:

Szent István, Orseolo Péter és Aba Sámuel uralkodását elbeszélő fejezetek: 64–85.; I. András és I. Béla uralkodását elbeszélő fejezetek: 86–96.; Salamon, I. Géza és Szent László: 96–141.; Könyves Kálmán és II. István: 142–159.; Álmos-ági uralkodók (II. Béla és II. Géza): 160–166.

Rendszerezve az Árpád-kori krónikarészben előforduló *accusativus cum infinitivos* szerkezeteket, illetve az azt helyettesítő késő antik és középkori megoldásokat, mindegyik részről elmondható, hogy a klasszikus *accusativus cum infinitivo*-használat dominál bennük a kötőszóval bevezetett mellékmondatos szerkesztéssel szemben. Peter Stotz megállapítását figyelembe véve a 12. század vége, 13. század eleje lehet a szöveg keletkezésének időpontja, hiszen az akkori szövegekre, mint láthattuk, jellemző volt a klasszikus nyelvi normákhoz való ragaszkodás. Tehát hasonlóan Szent István nagyobb legendájához és a 14. századi krónikakompozíció Anjou-kori folytatásához az Árpád-kori krónikarész szerzője, illetve szerzői (ez a kérdés még nem eldöntött) is inkább a klasszikus nyelvi normákhoz alkalmazkodtak. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy szép számmal megtalálhatók a vizsgált részben a mellékmondatos szerkesztések is. A kötőszavak közül a *quod* fordul elő a leggyakrabban (44 esetben), amit az *ut* kötőszó követ (35 alkalommal), végül a *quia* két esetben olvasható (mindkét előfordulása a Salamon és a hercegek viszályát, illetve Szent László uralkodását ismertető részben). Négy esetben

¹⁴ Mészáros Ede: A magyarországi közép-latinság főbb szabályai V. *Műhely*, (1939) 16.

¹⁵ Uo.

nem használt kötőszót a szerkesztéshez. Az Árpád-kori krónikarésszel kapcsolatban is elmondható, hogy a *quod* a leggyakrabban használt kötőszó.

Némileg árnyaltabb képet kapunk, ha külön-külön csoportosítjuk a szövegegység fejezeteit aszerint, hogy az *accusativus cum infinitivo* milyen használata figyelhető meg bennük. Így négyféle csoportot kaptunk. Az első csoportba azok a krónikafejezetek sorolhatók, amelyekre a klasszikus *accusativus cum infinitivo*-használat jellemző, második csoportba a csak középkori kötőszavas mellékmondatos szerkesztésű fejezetek kerültek, a harmadik csoportot az úgynevezett vegyes használatú fejezetek alkotják, végül találkozhatunk olyan fejezetekkel is, amelyek egyáltalán nem tartalmazzák egyik szerkezetet sem, ezek alkotják a negyedik csoportot.

A fejezeteket tehát így csoportosítottuk:

Klasszikus használat	64.,66.,67.,70.,72., 85., 87., 94., 95., 100., 104., 108., 111., 116., 128., 130., 135., 137., 138., 143., 144., 146., 153., 157.
Középkori használat	71., 88., 91., 97., 98., 99. (Salamon és a hercegek Dezső püspök közvetítésével békét kötnek), 113., 115., 120., 122., 123., 124., 125., 126. (Mogyoródi csata, Szent László látomása, Géza megkoronázása), 134., 136., 139., 151.
Vegyes használat	69.,73., 74., 75., 76. (Aba Sámuel uralkodása, III. Henrik császár Aba ellen Magyarországra érkezik), 79., 80., 81., 82., 83. (Béla hercegről és fiairól, a Vata-fél pogányládás, Szent. Gellért mártíromsága), 90., 92., 93., 102., 103., 105., 109., 110., 114., 117.,119., 121., 129.,131., 133.,140., 148., 155., 156.,159., 161., 165., 166.
Nem tartalmaz <i>accusativus cum infinitivot</i> :	65., 68., 77., 78., 84., 89., 96., 101., 106., 107., 112., 118., 127., 132., 141., 142.,145., 147., 149., 150., 152., 154., 158., 160., 162., 163., 164. (II. Béla uralkodásának vége. II. Gézát megkoronázzák)

Az Árpád-kori krónikarész 24 fejezete a klasszikus szabályoknak megfelelően használja az *accusativus cum infinitivot*, 18 fejezet csak a kötőszavas mellékmondatos szerkesztést alkalmazza, míg 33 fejezetben mindkét megoldást megtalálhatjuk. 27 fejezet egyik változatot sem tartalmazza, ami körülbelül a fejezetek negyedét teszi ki.

A középső három egység mindegyikében megtalálható mindhárom típus, megközelítőleg egyforma arányban. Kivételt képez az első, Szent István, Orseolo Péter és Aba Sámuel uralkodását leíró egység, amiben csak egy középkori használatot előnyben részesítő fejezet található, illetve az utolsó, az Álmos-ági uralkodókat bemutató szakasz,

amiben nincs olyan fejezet, amelyre csak a klasszikus *accusativus cum infinitivo*-használat lenne a jellemző.

Látható, hogy vannak olyan egymást követő fejezetek, amelyek összefüggő egységeket alkotnak. Összefüggőnek tekinthetünk minden olyan legalább három egymást követő fejezetet, amelyben megegyezik az *accusativus cum infinitivo* használata, illetve nem használata. Így viszont bár összességében több klasszikus értelemben vett *accusativus cum infinitivo*-t találunk, mint mellékmondatlalt képzett szerkezetet, mégis azt tapasztalhatjuk, hogy a fent említett három fejezetből álló egységet sem. A szövegben van azonban négy olyan szakasz, amelyet két-két fejezet alkot. A vizsgált krónikarészben azonban szerepel kettő, tisztán középkori szerkesztésű, fentebbi kritériumoknak megfelelő összefüggő rész is. Mindkettő a Salamon és a hercegek viszályát, illetve Géza és Szent László uralkodását elbeszélő egységben (97–99. fejezetek, illetve 122–126. fejezetek) található. Ez Peter Stotz állítása alapján, miszerint a 12. század végét követően előretör a kötőszavas mellékmondat használata, azt bizonyítja, hogy Pauler Gyulának igaza lehet. Pauler Gyula szerint Szent László alakját a krónikában itt-ott a szentség csodás fénye övezi, ez a rész csak akkor keletkezhetett, amikor Szent Lászlót már szentnek tartották, azaz III. Béla uralkodása idején.¹⁶ Ez az idő pedig a 12. század vége, amikor már ismét megerősödött a kötőszavas mellékmondatos szerkesztés. Így megkockáztathatjuk, hogy ezek a fejezetek a 12. század végén, a 13. század elején kerültek a krónika szövegébe. Igaz, hogy „egymagában” áll, de a Szent László látomását leíró 120. fejezetre is a középkori használat a jellemző. Ezt a két egységet egy vegyes használatú fejezet (121.) köti össze, amire a *nominativus cum infinitivo* tárgyalásakor visszatérünk.

Visszakanyarodva a 97–99. fejezetekre, a 98. fejezetben szerepel az a Dezső püspök, akinek működése Csóka J. Lajos szerint feltűnően hasonlít a 13. században élt Dezső csanádi püspök szerepéhez, akinek megörökítéséhez a krónikás egy 1213-ból származó pannonhalmi oklevelet használhatott fel mintaként.¹⁷ Ennek 13. századi betoldás mivolta is elképzelhető a fejezetek csak kötőszavas mellékmondatos szerkesztése miatt. Itt említeném meg a Szovák Kornél által vizsgált 139. fejezetet is, amiben szintén csak középkori *accusativus cum infinitivo* használat figyelhető meg. Erről a fejezetről is elképzelhető, hogy későbbi, 13. század eleji betoldás,¹⁸ bár önmagában áll.

Jellegzetes és mindegyik részben előforduló jelenség, hogy a vezérige pozíciójában *participium imperfectum activit* találunk (*Aba audiens Petrum ab Hungaris derelictum et ab Herrico ... susceptum 73.7–8.*;¹⁹ *cesar... videns... periculis se esse perplexum 90.11.*;²⁰

¹⁶ Pauler Gyula: *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt*. I–II. Budapest, 1899. II. 610–611.

¹⁷ Csóka J. Lajos: *A latin nyelvű történeti irodalom kialakulása Magyarországon a XI–XIV. században*. Budapest, 1967. (Irodalomtörténeti Könyvtár 20.) 528., 559., 554., 549–551., 544., 560.

¹⁸ Szovák Kornél: Szent László alakja a korai elbeszélő forrásokban. (A László-legenda és a Képes Krónika 139. fejezete forrásproblémái) *Századok*, 134 (2000) 115–145.

¹⁹ SRH I. 326.

²⁰ Uo. 349.

videntes agmina ducis fugere 117.19–20.;²¹ *dicens regem Hungarie esse hominem suum* 156. 2–3.;²² *credentes ipsum esse filium regis Colomani* 161. 5–6.²³), ami alapján akár egy szerzőről is beszélhetnénk.

Nominativus cum infinitivoból vagy azzal egyenértékű mellékmondati szerkesztéses megoldásból jóval kevesebbet, szám szerint tizenkettőt találunk az egész krónikarészben. A tizenkettőből tíz megfelel a klasszikus latin grammatika szabályainak, kettő *quoddal* bevezetett mellékmondat. Az első két egységben, azaz körülbelül a szövegegység első harmadában találhatjuk a *nominativus cum infinitivok* felét. A két *quoddal* szerkesztett mellékmondat a Salamon és a hercegek küzdelmeit leíró egységben található (*notatur, quod fides in mulieribus non sit* 103.6.;²⁴ *videtur michi, quod tu fidelis sis duci* 119. 4–5.²⁵), további két szabályos szerkezet szintén ebben az egységben, a 121. fejezetben. A Könyves Kálmánról és II. Istvánról valamint az Álmos-ági királyokról szóló részekben egy-egy található. Vezérigeként négy esetben a *videor*, háromban a *dicor*, kettőben a *fertur*, egy-egy esetben pedig a *noto* és a *iudico* passzív alakjai, illetve a *putor* fordulnak elő. A *nominativus cum infinitivo* szerkezetek vizsgálata során megállapíthatjuk, hogy a krónika szerzője két eset kivételével tartotta magát a klasszikus latin nyelvi normákhoz. Ezen szerkezetek alapján a szerzőséggel kapcsolatban nem sok mindent állapíthatunk meg, hiszen ez a szám nem szignifikáns. Ha azonban a szerkezetek eloszlását vesszük figyelembe, a szövegegység első harmada „hemzseg” a *nominativus cum infinitivotól* a többi részhez képest. Kockázatos lenne azt mondanunk, hogy az Árpád-kori krónikarész ez alapján több szerző műve lenne, tekintsük inkább egy korai megfogalmazás lenyomatának, ami beépült a ma ismert szövegegységbe.

Összegzés

Megállapíthatjuk, hogy a 14. századi krónikakompozíció 997–1152 közötti eseményeket elbeszélő része illeszkedik a magyarországi közép-latin szövegeknek a Nagybik Szent István-legenda és az Anjou-kori krónikafolytatás által képviselt vonulatába. Az *accusativus cum infinitivo* szerkezetet és az azt helyettesítő kötőszavas mellékmondatos szöveghelyeket vizsgálva elmondhatjuk, hogy az Árpád-kori eseményeket leíró rész szerzője is a klasszikus *accusativus cum infinitivo* használatát részesítette előnyben, amennyiben a szám szerinti adatokat nézzük. A fejezetekben domináló megoldásokat vizsgálva azonban azt láthattuk, hogy ez a kép valamivel árnyaltabb, hiszen csak középkori szerkesztéssel megírt fejezetek hálózják be az említett szövegtörzset. Nincsenek élesen elválasztható tisztán klasszikus részek, ami alapján megállapíthatnánk, hogy a krónika mely része

²¹ Uo. 384.

²² Uo. 439–440.

²³ Uo. 448.

²⁴ Uo. 369.

²⁵ Uo. 387.

íródhatott korábban. Vannak viszont olyan markánsan középkori szakaszaink, amelyekről *accusativus cum infinitivo*-használat alapján azt mondhatjuk, hogy 12. század végén, 13. század elején keletkezett szakaszok. Amennyiben ez tényleg így van, igazolódni látszanak azok a feltevések, amelyek egy 12. század végi, 13. század eleji átszerkesztést sejtetnek (Pauler Gyula, Kristó Gyula, Csóka J. Lajos, Szovák Kornél). Ahogyan megfigyelhettük, 12. század végi, 13. század eleji átszerkesztőnk jellegzetességének tekinthető a minden egységben jelenlévő participiumi vezérlés. A *nominativus cum infinitivo* sokkal ritkábban használt szerkezet, így alacsonyabb száma miatt nem tekinthető szignifikánsnak. Mészemenő következtetéseket nem lehetett belőlük levonni.

Az *accusativus* és a *nominativus cum infinitivo* szerkezetek vizsgálata kimutatta tehát, hogy a 14. századi krónikakompozíció Árpád-kori része a 12. század végén, a 13. század elején egy újabb szerkesztésen esett át. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a fentebbi megállapításaink csak részeredménynek számítanak a kutatásban, ezen állítások alátámasztása vagy cáfolata teljes bizonyossággal csak további nyelvtani és stilisztikai vizsgálatok elvégzésével tehető meg.